

Саша Вученовић¹
Драган Миловановић²
Милан Граховић³

Финансијска конкурентност привреде Републике Српске

Financial competitiveness of the economy Republic of Srpska

Резиме

Конкурентност привреде подразумева њену зарађивачку способност у односу на друге привреде у истој или другим земљама, односно њену способност привлачења инвестиција и прилагодњавања друштвено-економским условима. У раду је дајта анализа финансијске конкурентности привреде Републике Српске, по семеншима, малих, средњих и великих предузећа. С тим у вези, анализирали смо билансе стања и билансе успјеха предузећа привреде Републике Српске на бази података Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге Републике Српске за период 2012-2013. година. Стога, главни проблем израживања гласи: „Колика је и каква финансијска конкурентност привреде Републике Српске?“ Основни циљ рада је анализираи позицију предузећа Републике Српске према различитим показатељима финансијске конкурентности. У малим и средњим предузећима Републике Српске у периоду 2012–2013. година дошло је до раста капиталала и смањења укућних обавеза, односно до побољшања финансијској положаја малих и средњих предузећа Републике Српске. С друге стране, у великим предузећима Републике Српске у периоду 2012-2013. година, дошло

¹ Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, sasa.vucenovic@efbl.org.

² Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, dragan.milovanovic@efbl.org.

³ Бањалучка берза хартија од вриједности а.д. Бања Лука, milan.grahovac@blberza.com.

је до смањења кайићала и повећања укућних обавеза, односно до појоршања финансијској положеја великих предузећа Републике Српске.

Кључне ријечи: конкурентносћ, финансијска анализа, предузеће, модел, финансијски показатељи.

Summary

The competitiveness of the economy including its earning capacity relative to other economies in the same or other countries, and its ability to attract investments and adjusting to the social and economic conditions. The paper presents an analysis of financial competitiveness of economy of the Republic of Srpska, by segment, of small, medium and large enterprises. In this regard, we have analysed the balance sheets and income statements of companies of the Republic of Srpska economy on the basis of data of the Agency for Intermediary, IT and financial services of the Republic of Srpska for the period 2012 to 2013. year. In this connection, the main problem of research as follows: „How much and what kind of financial competitiveness of the Republic of Srpska?” The main goal of this paper is to analyse the position of the Republic of Srpska companies according to various indicators of financial competitiveness. In small and medium enterprises of the Republic of Srpska in the period 2012-2013 . years there has been a growth of capital and reduction of total liabilities, or to improve the financial situation of small and medium enterprises of the Republic of Srpska. On the other side of the large enterprises of the Republic of Srpska in the period 2012-2013. years there was a reduction of capital and increase in total liabilities, or the deterioration of the financial position of large enterprises of the Republic of Srpska.

Keywords: competitiveness, financial analysis, enterprise, model, financial indicators.

Увод

Предузећа транзиционих земаља изложена су процесима константних промјена и прилагођавања. Да би одговорила на изазове промјена, одржала и побољшала своју конкурентност, предузећа морају да мијењају филозофију, концепт, стратегију и структуру свога пословања. Конкурентност представља способност неке земље да на најбољи начин запосли своје расположиве ресурсе како би, у складу са промјенама у међународним односима и на међународном тржишту, остварила што више стопе раста бруто домаћег производа и обезбједила бољи стандард за своје грађане. Лоше

пословање великог броја предузећа и слаб финансијски положај, представљају значајан проблем са којим се суочава привреда Републике Српске, посебно у доба свјетске економске кризе. Централна истраживачка питања која су оличена кроз проблематику рада, а на која ћемо тражити одговор у раду јесу: „Каква је и колика ликвидност и задуженост малих, средњих и великих предузећа Републике Српске?” „Каква је и колика ефикасност, а колики принос малих, средњих и великих предузећа Републике Српске?” Предмет истраживања припада области пословних финансија, а обухвата финансијску анализу конкурентности привреде Републике Српске у периоду 2012-2013. године. Савремени трендови промјена, посебно у вријеме посљедње глобалне економске кризе, генеришу велике промјене у пословању предузећа, што се одразило и на финансијску конкурентност предузећа Републике Српске. Резултати рада би као допринос морали пружити подлогу доносиоцима економских одлука, заинтересованим инвеститорима и јавности. Такође, резултати истраживања треба да идентификују предности у пословању предузећа, у зависности од њихове величине (мала, средња и велика), као и да се препознају њихове слабости ради предлагања адекватних мјера с циљем ублажавањем негативних посљедица економске кризе. Научни циљ рада је да се кроз економетријску анализу повежу и квантитативно вреднују ефекти приносног, имовинског и финансијског положаја предузећа Републике Српске у периоду 2012- 2013 година. С тим у вези тестирали смо основну истраживачку хипотезу: „Предузећа привреде Републике Српске имају слабу финансијску конкурентност”. Послије уводног дијела, у првом дијелу рада проблематика истраживања анализира се из угла досадашњих истраживања кроз научну литературу. Други дио рада носи назив „Методологија истраживања”, гдје се поставља основни методолошки концепт истраживања и мапира примјена научних метода истраживања. У трећем дијелу рада презентују се резултати истраживања и врши се дискусија резултата. У закључном дијелу рада елаборирају се закључна разматрања на бази научног истраживања.

1. Преглед литературе кроз досадашња истраживања

У наставку рада настојаћемо указати на законитости истраживачке проблематике коју обрађујемо у раду. Концепт финансијске конкурентности привлачи пажњу експерата, менаџера и пословних људи посљедњих двадесетак година, са актуелизирањем значаја конкурентности. Све више се актуелизује приступ по коме се концепт финансијске конкурентности посматра као дио укупне конкурентности, што се са разлогом потврђује, узимајући у обзир њен значај, посебно у вријеме економске кризе. Појам

конкурентност је комплексан економски појам који нема општеприхваћену дефиницију и одређење. Сложеност појма конкурентности огледа се у различитим нивоима посматрања конкурентности: привреде у цјелини, индустријске гране и предузећа. Први аспект генерише приступ кога ћемо поштовати у раду. Развој појма конкурентности започиње код класичних економиста (Адам Смит и Давид Рикардо) који су конкурентност представљали кроз компаративне предности, односно кроз богатство фактора производње (земља, капитал, радна снага) (Garellije, 2004). То је поставило темеље научног приступа конкурентности. Прерастање конкурентности у научну категорију утицало је на дефинисање основних научних аксиома, тј. основних научних истина о конкурентности. Током историје развоја економске мисли, факторима конкурентности бавили су се и бројни теоретичари. Значајан допринос развоју економске доктрине конкурентности дали су и теоретичари и истраживачи Макс Вебер, Јосеф Шумпетер и Питер Дракер. Макс Вебер (1864-1920) заступа теорију да је конкурентност земаља одређена друштвеним системом вриједности, религијом, односно социјалним капиталом (Јакшић, 2003). Шумпетер развија теорију по којој конкурентност зависи од иновација, технологије и улоге предузетништва у друштву, Дракер развија концепт менаџмента као основног фактора конкурентности (Ibid., 2003). Изузетно велики допринос развоју концепта конкурентности у дјелу под називом „*How much are studies of competitiveness worth? Some critical theoretical reflections on the issue*” дао је и Биенковски развојем концепта националне конкурентности. По њему, национална конкурентност или конкурентност земље одражава способност земље да оствари привредни раст већи од других земаља и тиме повећа национално богатство на начин да се привредна структура земље боље прилагођава кретању међународне размјене (Bienkowski, 2006). Развоју и актуелизирању проблематике конкурентности у данашњем облику, значајан допринос дао је Бигери 2007. године у свом истраживачком раду под називом „*New challenges in the measurement of competitiveness in economic globalisation*” (Biggeri, 2007). Biggeri (2007) сматра да је „феномен” конкурентности динамичан, мултифакторски и хијерархијски и обухвата поједина предузећа, затим кластере предузећа, сва предузећа у одређеном сектору и коначно сва предузећа и секторе у некој земљи (Ibid., 2007). Анализу конкуренције и конкурентске позиције предузећа могуће је мјерити на основу модела конкурентских снага који је још почетком 80-тих година прошлог вијека формулисао професор пословне школе са Харварда Мајкл Портер. Највећи допринос развоју концепта конкурентности националне економије дао је Портер. Према Портеру, профитабилност предузећа зависи од пет фактора: 1.) конкурентске снаге креиране на бази акција и контрола активности конкурентских фирми на

тржишту, 2.) конкурентске снаге и пријетње супститута, 3.) потенцијалних нових конкурената и улазних баријера, 4.) преговарачке снаге добављача и 5.) преговарачке снаге купаца (Porter, 1990). Дати сегмент анализе обухвата и детаљно сагледавање појединих кључних конкурената и треба да пружи одговоре на следећа питања (Thompson и Strickland, 2003): Које су конкурентске снаге и колико су јаке? Каква је структура трошкова производње кључних конкурената? Шта је компаративна предност других конкурената у односу на нас? Какав је конкурентски положај и снага тржишних лидера и најближих конкурената? Које стратегије примјењују кључни конкуренти и који кључни кораци се очекују од конкуренције у наредном периоду? Конкурентност предузећа мјери се анализом више показатеља, с једне стране везаних за тржишну позицију, а с друге стране за приносну и финансијску позицију. Најчешће се користе показатељи конкурентности предузећа који се односе на тржишно учешће у одређеном тренутку и на његове промјене. Од осталих показатеља значајни су показатељи профитабилности, кретање продаје на домаћем и на међународном тржишту и оцјена способности предузећа да се дугорочно одржи и развија у условима међународне конкуренције (Lovriņević et al., 2008). Анализа конкурентности привреде врши се на основу тз. тврдих и меких показатеља конкурентности (Ibid., 2008). Такозвани тврди показатељи конкурентности су статистички подаци који се односе на основне макроекономске агрегате као што су: раст/пад бруто домаћег производа, извоз, стране директне инвестиције, инвестиције и слично. Поред анализе макроекономских агрегата, конкурентност привреде се, такође, анализира и на основу тзв. меких показатеља конкурентности које мјере и публикују међународне институције као што су Свјетска банка, Свјетски економски форум, Европска банка за обнову и развој и слично. У наставку излагања приказаћемо мјерење конкурентности националне економије, с једне стране на основу кретања макроекономских показатеља, а с друге стране на основу публикација Свјетске банке (Doing Business) и Свјетског економског форума (GCI-Global Competitiveness Index). Од 2005. године, Свјетски економски форум базирао је анализу конкурентности на индексу глобалне конкурентности (GCI-Global Competitiveness Index), који се састоји од укупно 111 индикатора, груписаних у 12 категорија, односно три кључне групе или три фазе развоја: основни предуслови, фактори који унапређују ефикасност и фактори иновативности и софистицираности. У извјештају Свјетског економског форума за 2013. и 2014. годину, највећу конкурентност имају: Швајцарска, Сингапур, Финска, Њемачка, САД, Шведска, Хонг Конг САР, Холандија, Јапан и Велика Британија, што је представљено у следећој табели.

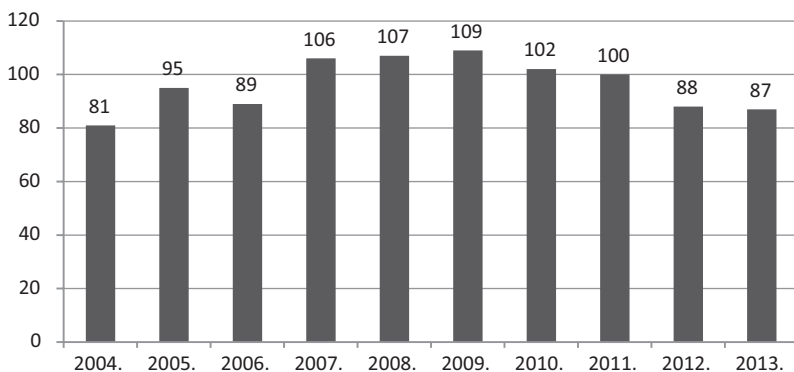
Табела 1.

Ранг првих 10 земаља према конкурентности, са Босном и Херцеговином и земаљама окружења у 2014. години

Земља/привреда	Ранг ГЦИ 2014.	Скор (1-7)
Швајцарска	1	5,67
Сингапур	2	5,61
Финска	3	5,54
Њемачка	4	5,51
САД	5	5,48
Шведска	6	5,48
Хонг Конг САР	7	5,47
Холандија	8	5,42
Јапан	9	5,40
Велика Британија	10	5,37
Црна Гора	67	4,20
Хрватска	75	4,13
Босна и Херцеговина	87	4,02
Србија	101	3,77

Извор: The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

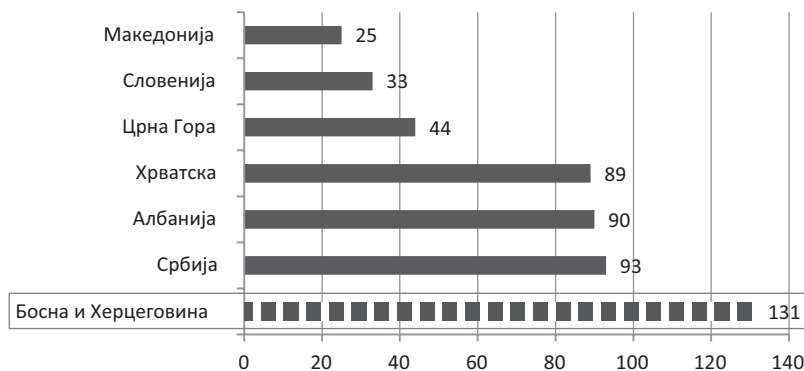
Босна и Херцеговина је оцијењена са 4,02 чиме је заузела 87. мјесто по конкурентности економије, што је за једно мјесто боље у односу на претходни извјештај (2012-2013) и скор од 3,93 поена од укупних 7. У наставку рада дата је графичка интерпретација ранга ојене стања у периоду 2004–2013 година.

Графикон 1. Степен конкурентности Босне и Херцеговине у периоду 2004-2013. година. Извор: The Global Competitiveness Report 2004-2013, World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

У Извјештају за 2013. и 2014. годину, Босна и Херцеговина у области институција заузима 71 мјесто са скором 3,87, у области инфраструктуре 83

мјесто са скором 3,67, у области макроекономске стабилности 104 са скором 4,23. Значајан пад забиљежен је у области макроекономске стабилности са 97. мјеста (2012-2013) на 104 мјесто (2013-2014). У области развоја финансијских тржишта забиљежен је напредак у односу на извјештај (2012-2013) и скор 119, у периоду (2013-2014) заузели смо 113. мјесто са скором 3,53. Напредак је забиљежен и у оцјени области ефикасности тржишта робе са 109. мјеста (2012-2013) на 104. мјесто и скор 3,98. У области пословне софистицираности, забиљежен је пад са 109. мјеста (2012-2013) на 110. и скор 3,53 (2013-2014). У области развоја финансијског тржишта, лоша оцјена је због доступности финансијских услуга (110. мјесто)(скор 3,8), расположивости средстава за кредитирање предузећа (125. мјесто) (скор 2,0) и могућности приступа финансијским средствима (105. мјесто) (скор 3,7). У области ефикасности тржишта робе, Босна и Херцеговина је лоше оцијењена због броја процедура за покретање бизниса (126. мјесто), трговинских баријера (107. мјесто), броја дана неопходних за почетак пословања (120. мјесто), трошкова пољопривредне политике (76. мјесто), софистицираности купаца (139. мјесто), степена ефекта опорезивања (67. мјесто). По Извјештају, проблематични фактори који утичу на низак ниво конкурентности у Босни и Херцеговини јесу: приступ финансијским средствима, високе пореске стопе, неефикасна бирократија и корупција. У извјештају Свјетске банке о условима пословања Doing Business 2014., Босна и Херцеговина је рангирана на 131. мјесту од 189. економија. Сингапур је и ове године прва рангирана економија, док је БиХ погоршала свој ранг за 5 мјеста у односу на 2013. годину, али је и даље најлошије рангирана од свих држава у региону. Ранг БиХ говори да су пословно окружење, законска регулатива, администрација, финансијски сектор, пореска политика, лакоћа инвестирања и други индикатори и даље најлошији у региону.

Графикон 2. Ранг конкурентности Босне и Херцеговине и земаља окружења у извјештају Doing Business, 2014. Извор: Doing Business 2014, Свјетска банка.

Од држава у региону у извјештају „Doing Business 2013” најбоље је и даље пласирана Македонија, на 25. мјесту, док је Словенија на 33, Црна Гора на 44, Србија на 93, а Хрватска је на 89. мјесту. Ако анализирамо тз. тврде показатеље конкурентности, можемо видјети да су се у 2013. години привредна кретања и општи макроекономски амбијент у Републици Српској и земљама окружења налазили под утицајем неповољних глобалних економских трендова. Након благог опоравка привреде у 2010. и 2011. години, као посљедица другог таласа кризе, у 2012. години долази до поновног успоравања привредних активности, да би поновно у 2013. години дошло до пада привредних активности.

2. Методологија истраживања

На самом почетку се мора констатовати како на просторима Републике Српске и Босне и Херцеговине, као и у земљама окружења постоје скромна емпиријска истраживања из области анализе финансијске конкурентности, и констатовати да не постоји ни много научних радова који су се бавили овом проблематиком. Истраживање је реализовано у периоду од 02.02.2015. до 10.06.2015. године, а временски обухват истраживања односио се на период 2012 - 2013. година. Намјера истраживања била је да се укаже на степен и трендове финансијске конкурентности привреде Републике Српске. Досадашња истраживања и анализе конкурентности засновани су на анализи бруто домаћег производа, извоза, запослености, висини страних директних инвестиција и др. Респектујући приступ према коме конкурентска способност привреде зависи од конкурентске способности предузећа која је чине, покушаћемо дефинисати модел мјерења финансијске конкурентности привреде Републике Српске. Модел мјерења финансијске конкурентности привреде се састоји од агрегатних показатеља који приказују приносни, имовински и финансијски положај предузећа дате привреде. Агрегирање података се врши тако што се сваки од показатеља израчунава на основу агрегације података из финансијских извјештаја свих предузећа и сектора (Mikerević, 2013).

У истраживању су кориштена три стратума, један за мала, један за средња и један за велика предузећа. За потребе базичног истраживања, за јединицу избора као елементарну јединицу, узима се пословна јединица, тј. предузеће. Модел стратификације предузећа заснован је на броју запослених, приходу од продаје и вриједности билансне активе као критеријумима разврставања предузећа на дате стратуме. Методолошки оквир је обухватао коришћење метода индукције и дедукције, рачуна анализе, као и методу компаративне анализе. Полазне основе финансијске анализе су основни

финансијски извештаји који би требали да обезбјеђују неопходне податке за реално сагледавање. За анализу финансијских извештаја најчешће се користе различите методе, као што су: хоризонтална анализа (поређење текуће са претходном годином било у апсолутном износу, или у проценту), анализа трендова (ријеч је о промјенама у процентима за низ година - по правилу најмање три), вертикална анализа (коришћење процентног рачуна за оцјену учешћа неких дијелова у цјелини - учешће у укупној активи, учешће у обртним средствима, и сл.), те рацио анализа⁴ (израчунавање одређених коефицијената чији је примарни циљ указивање на подручја која захтијевају додатно истраживање). Класификација рација (коефицијената) може се вршити на више начина, али ћемо се ми одредити за класификацију према различитим аспектима пословања (Ivanišević, 2008): показатељи ликвидности (текући и убрзани коефицијент), показатељи пословне активности (коефицијент обрта залиха, купаца, добављача), показатељи финансијске структуре (коефицијент задужености, коефицијент покривања укупног дуга, однос сопственог и позајмљеног капитала, коефицијент солвентности), показатељи профитабилности (стопа приноса од продаје, стопа приноса на укупну активу, стопа приноса на капитал). Кориштени су подаци из базе АПИФ-а⁵, за 2012. и 2013. годину.

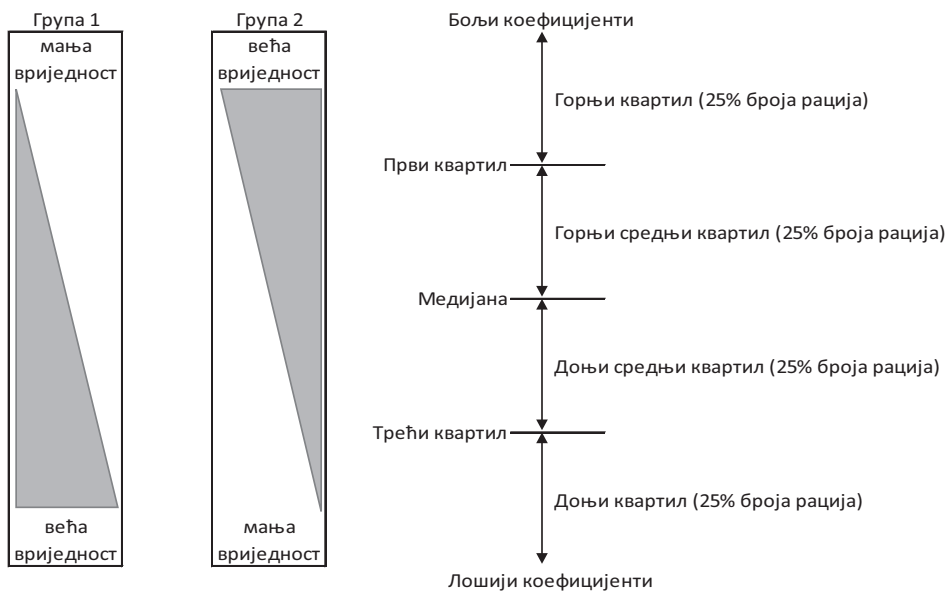
Методологија израчунавања сваког појединог коефицијента има следеће кораке:

1. Коефицијенти су израчунати за свако предузеће у прерађивачкој индустрији појединачно.
2. Добијене вриједности су затим сортиране од најјаче ка најлошијој. Под најјачом вриједношћу се подразумева најбоља вриједност за одабрани коефицијент и та вриједност не мора бити највећи број.
3. Добијена листа се затим дијели у четири једнаке групе.

На овај начин сваки рацио има три тачке који добијену листу података дијеле на четири једнака дијела. Концепт методологије истраживања дат је на следећем графикану.

⁴ Александар Вал (Alexander Wall) је у свом раду објављеном под називом „Студија кредитне барометрије”, 1919. године, први представио идеју рацио анализе. Различите институције почеле су се бавити поређењем финансијских извештаја од којих су прве биле *United Turpethetae of America 1922.*; *Harvard Business School, 1923.*; *Robert Morris Associates* – кредитна агенција, 1923.

⁵ Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге Републике Српске.

Графикон 3. Концепт методологије истраживања. Извор: Аутори рада

Медијана и квартили елиминису утицај екстремно великих и екстремно малих вриједности. Они, такође, дају прецизније слику коефицијената у односу на обичну аритметичку средину. Између првог и трећег квартила се налази 50% посматраних коефицијената, па се тако вриједности које су ван овога распона могу сматрати као необичне вриједности. У групу коефицијената код које су боље вриједности мањи број, група 1 на претходној слици, убрајају се: однос дуга и капитала, коефицијент обрта добављача и финансирање из дуга. Сви остали коефицијенти убрајају се у групу 2.

3. Резултати истраживања и дискусија

У наставку рада дати су резултати базичног истраживања финансијске конкурентности предузећа привреде Републике Српске. Резултати истраживања су систематизовани и представљени табеларним приказима, што даје могућност анализе и коментарисања. Сљедећим табеларним приказом дат је збирни преглед одабраних позиција биланса стања за предузећа Републике Српске (у милионима КМ) (2012- 2013).

Табела 2.

Збирни преглед одабраних позиција биланса стања за предузећа Републике Српске (у милионима КМ) (2012-2013)

	у милионима КМ					
Број предузећа	8.178	7.973	812	773	303	307
Величина предузећа	Мало	Мало	Средње	Средње	Велико	Велико
Година	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.
Пословна актива	5.589	5.515	4.992	4.932	23.838	22.016
Стална имовина	3.068	2.912	3.033	3.090	18.948	16.817
Нематеријална улагања	148	136	79	123	5.781	3.784
Земљиште	342	365	439	414	951	938
Грађевински објекти	1.252	1.099	1.287	1.398	4.600	4.680
Постројења и опрема	692	624	518	518	2.982	3.029
Аванси и основна средства у припреми	362	363	202	175	922	895
Остала стална имовина	272	325	509	462	3.712	3.491
Текућа имовина	2.521	2.603	1.958	1.842	4.890	5.199
Готовински еквиваленти и готовина	237	248	133	156	508	586
Краткорочна потраживања	1.187	1.214	857	818	2.260	2.429
Залихе	820	864	732	637	1.416	1.427
Остала текућа имовина	277	278	236	231	705	757
Капитал	1.902	1.996	2.241	2.254	14.980	12.992
Основни капитал	1.865	1.754	1.711	1.805	8.706	8.479
Ревалоризационе резерве	238	264	356	311	6.922	4.681
Нето нераспоређени резултат (добитак/губитак)	130	302	259	191	-600	-130
Остали капитал	-331	-323	-85	-53	-49	-38
Дугорочна резервисања	47	27	42	45	448	423
Дугорочне обавезе	887	754	917	965	3.779	4.229
Дугорочни кредити и лизинг	611	611	638	703	2.625	2.579
Остале дугорочне обавезе	276	143	280	262	1.154	1.650
Краткорочне обавезе	2.754	2.737	1.791	1.668	4.631	4.372
Краткорочне обавезе из пословања	1.364	1.349	952	898	2.296	2.386
Обавезе за зараде и накнаде зарада	287	273	128	138	188	229
Краткорочне финансијске обавезе	718	737	432	389	1.358	1.019
Краткорочне пореске обавезе	86	82	42	31	131	142
Краткорочне пореске обавезе	17	18	11	10	17	15
Остале краткорочне обавезе	283	278	224	203	639	582

Извор: Аутори рада на основу података које је прикупила Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге Републике Српске

Укупна имовина предузећа Републике Српске у 2012. години износила је 34.419 милиона КМ. Укупна имовина предузећа Републике Српске у 2013. години износила је 32.462 милиона КМ и смањила се у односу на 2012. годину за 5,68%. Укупна имовина предузећа привреде Републике Српске у 2013. години састоји се од сталне имовине: 70,29% и текуће имовине: 29,71%. На основу датих података види се да је у посматраном периоду дошло до пада сталне имовине у сегменту малих предузећа за 5,11%, док је у истом сегменту дошло до раста текуће имовине за 3,27%.

Базични разлог повећања текуће имовине је у повећању краткорочних потраживања у стратуму малих предузећа за 2,27%. У сегменту средњих и великих предузећа Републике Српске дошло је до раста сталне имовине за 1,86%, односно пада за 11,25% респективно. У сегменту средњих и великих предузећа Републике Српске дошло је до пада текуће имовине за 5,93%, односно раста 6,33% респективно. Анализом извора финансирања у предузећима Републике Српске можемо примијетити да је у периоду од 2012. до 2013. године дошло до раста вриједности капитала у стратуму малих предузећа за 4,98%, раста у сегменту средњих предузећа за 0,56%, и пада у сегменту великих предузећа за 13,27%.

Ако анализирамо друге изворе финансирања предузећа Републике Српске, можемо запазити да у периоду од 2012. до 2013. године у сегменту малих предузећа долази до пада дугорочних обавеза за 14,96%, у сегменту средњих предузећа расту за 5,21%, и у сегменту великих предузећа расту за 11,90%. Краткорочне обавезе су се у сегменту малих предузећа смањиле у периоду 2012– 2013. са 2.754 милиона КМ, на 2.737. милиона КМ. У сегменту средњих предузећа вриједности су се смањиле са 1.791 милиона КМ, на 1.668. милиона КМ, док је у сегменту великих предузећа дошло до смањења са 4.631 милиона КМ, на 4.372 милиона КМ. На основу претходних података који показују промјене на позицији капитала и обавеза, намеће се закључак да је финансијски положаји предузећа привреде Републике Српске у периоду од 2012. до 2013. погоршан.

Табела 3.

Прејлед одабраних позиција биланса усјеха за предузећа Републике Српске (у милионима КМ)(2012 – 2013)

у милионима КМ						
Број предузећа	8.178	7.973	812	773	303	307
Величина предузећа	Мало	Мало	Средње	Средње	Велико	Велико
Година	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.
Пословни приходи	3.836	3.674	3.405	3.267	9.946	9.958
Приходи од продаје робе	1.986	1.909	1.828	1.655	4.380	4.415
Приходи од продаје учинака	1.720	1.652	1.480	1.492	5.187	5.244
Остали пословни приходи	131	114	97	119	380	300
Пословни расходи	3.703	3.515	3.241	3.142	9.855	9.793
Набавна вриједност продате робе	1.614	1.545	1.548	1.397	3.821	3.835
Трошкови материјала	827	779	683	687	2.863	2.793
Трошкови зарада и осталих личних расхода	600	531	454	486	1.278	1.313
Трошкови производних услуга	333	334	301	267	863	908
Трошкови амортизације и резервисања	159	143	132	135	731	749
Нематеријални трошкови (без пореза и доприноса)	162	159	127	150	185	181
Трошкови пореза и доприноса	37	36	26	28	93	105
Остали пословни расходи	-28	-13	-30	-7	23	-91
Пословни резултат	133	160	164	125	91	165
Финансијски расходи	71	71	69	66	326	318
Резултат редовне активности	92	126	116	84	10	60
Порески расходи	25	24	20	18	44	46
Нето резултат	60	63	96	57	-24	54

Извор: Аутори рада на основу података које је прикупила Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге.

Табела 4.

Структура одабраних позиција биланса усљеха за предузећа Републике Српске (2012-2013)⁶

Број предузећа	8.178	7.973	812	773	303	307
Величина предузећа	Мало	Мало	Средње	Средње	Велико	Велико
Година	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.
Пословни приходи	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Приходи од продаје робе	51,8 %	52,0 %	53,7 %	50,7 %	44,0 %	44,3 %
Приходи од продаје учинака	44,8 %	45,0 %	43,5 %	45,7 %	52,1 %	52,7 %
Остали пословни приходи	3,4 %	3,1 %	2,9 %	3,7 %	3,8 %	3,0 %
Пословни расходи	96,5 %	95,7 %	95,2 %	96,2 %	99,1 %	98,3 %
Набавна вриједност продате робе	42,1 %	42,1 %	45,5 %	42,8 %	38,4 %	38,5 %
Трошкови материјала	21,6 %	21,2 %	20,1 %	21,0 %	28,8 %	28,0 %
Трошкови зарада и осталих личних расхода	15,6 %	14,5 %	13,3 %	14,9 %	12,8 %	13,2 %
Трошкови производних услуга	8,7 %	9,1 %	8,8 %	8,2 %	8,7 %	9,1 %
Трошкови амортизације и резервисања	4,1 %	3,9 %	3,9 %	4,1 %	7,3 %	7,5 %
Нематеријални трошкови (без пореза и доприноса)	4,2 %	4,3 %	3,7 %	4,6 %	1,9 %	1,8 %
Трошкови пореза и доприноса	1,0 %	1,0 %	0,8 %	0,8 %	0,9 %	1,1 %
Остали пословни расходи	-0,7 %	-0,4 %	-0,9 %	-0,2 %	0,2 %	-0,9 %
Пословни резултат	3,5 %	4,3 %	4,8 %	3,8 %	0,9 %	1,7 %
Финансијски расходи	1,8 %	1,9 %	2,0 %	2,0 %	3,3 %	3,2 %
Резултат редовне активности	2,4 %	3,4 %	3,4 %	2,6 %	0,1 %	0,6 %
Порески расходи	0,6 %	0,7 %	0,6 %	0,5 %	0,4 %	0,5 %
Нето резултат	1,6 %	1,7 %	2,8 %	1,8 %	-0,2 %	0,5 %

Извор: Аутори рада на основу података које је прикупила Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге.

Табела 5.

Радио анализа за предузећа привреде Републике Српске по сеџментима за период од 2012. до 2013. године

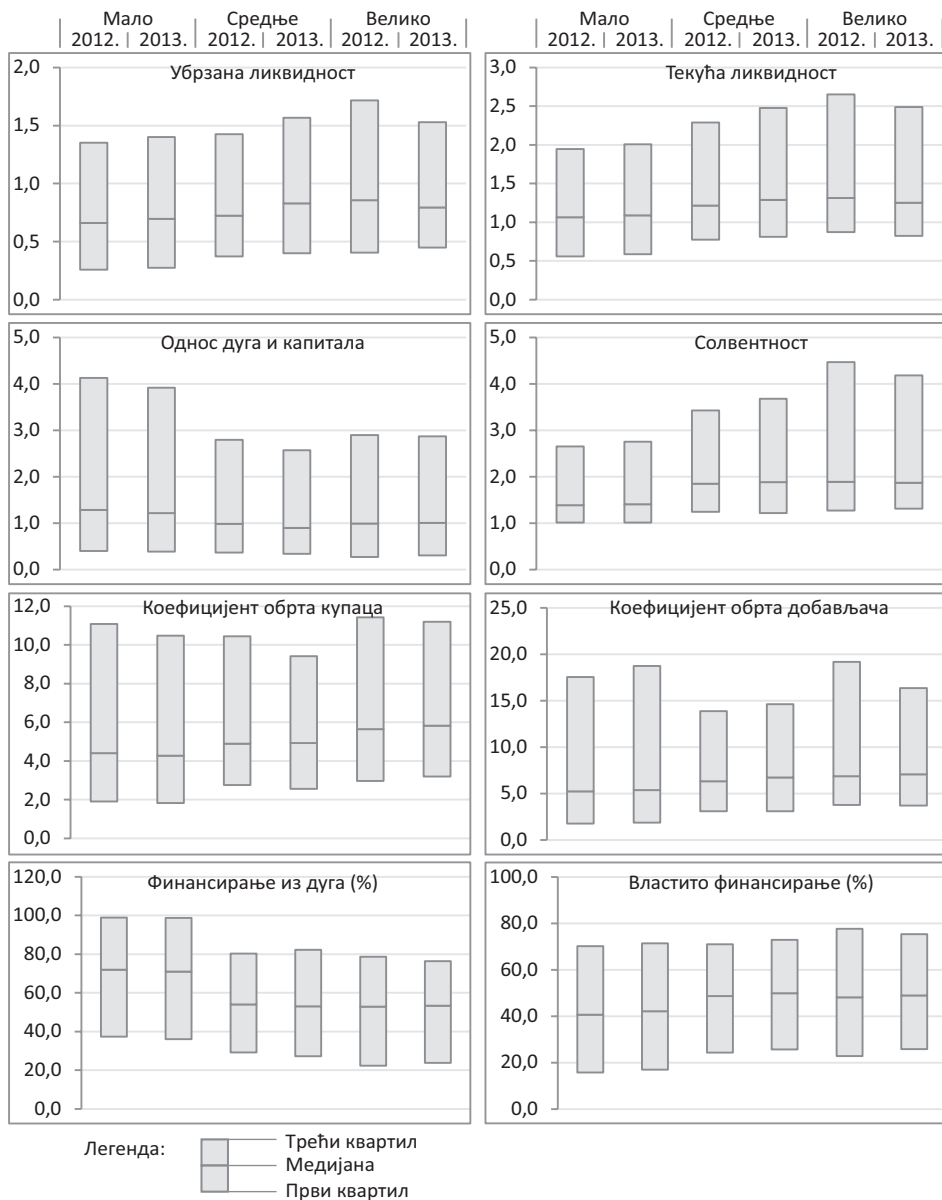
Број предузећа	8.178	7.973	812	773	303	307
Величина предузећа	Мало	Мало	Средње	Средње	Велико	Велико
Година	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.
Ликвидност						
Убрзана ликвидност						
Први квантил	0,26	0,28	0,37	0,40	0,41	0,45
Медијана	0,66	0,70	0,72	0,83	0,86	0,80
Трећи квантил	1,35	1,40	1,42	1,57	1,72	1,53

⁶ Сва учешћа су израчуната у односу на пословни приход.

Текућа ликвидност							
Први квартил	0,56	0,59	0,78	0,81	0,87	0,82	-
Медијана	1,06	1,09	1,22	1,29	1,31	1,25	
Трећи квартил	1,95	2,01	2,29	2,48	2,65	2,49	+
Задуженост							
Однос дуга и капитала							
Први квартил	0,40	0,38	0,37	0,34	0,27	0,31	+
Медијана	1,29	1,22	0,99	0,90	0,99	1,01	
Трећи квартил	4,13	3,92	2,80	2,57	2,90	2,87	-
Солвентност							
Први квартил	1,01	1,01	1,25	1,22	1,27	1,31	-
Медијана	1,39	1,41	1,85	1,88	1,89	1,87	
Трећи квартил	2,65	2,75	3,42	3,68	4,47	4,19	+
Ефикасност							
Коефицијент обрта купаца							
Први квартил	1,91	1,82	2,75	2,56	2,97	3,19	-
Медијана	4,40	4,26	4,89	4,93	5,65	5,83	
Трећи квартил	11,07	10,48	10,44	9,42	11,42	11,19	+
Коефицијент обрта залиха							
Први квартил	1,82	1,88	3,15	3,19	3,98	3,76	-
Медијана	5,35	5,30	6,99	7,17	7,82	8,07	
Трећи квартил	16,47	16,22	18,99	21,12	17,43	17,50	+
Коефицијент обрта добављача							
Први квартил	1,77	1,88	3,10	3,08	3,77	3,71	+
Медијана	5,25	5,36	6,34	6,73	6,85	7,08	
Трећи квартил	17,56	18,73	13,88	14,63	19,17	16,35	-
Принос							
Стопа приноса од продаје (%)							
Први квартил	-8,84	-5,02	0,09	0,05	0,08	0,29	-
Медијана	1,23	1,69	2,05	1,89	2,23	3,21	
Трећи квартил	7,59	8,26	7,29	7,07	7,81	9,32	+
Стопа приноса aktive (%)							
Први квартил	-6,50	-4,57	0,04	0,02	0,06	0,25	-
Медијана	0,87	1,27	2,18	1,92	2,31	3,49	
Трећи квартил	9,17	10,18	9,92	8,87	9,69	11,50	+
Стопа приноса капитала (%)							
Први квартил	0,11	0,32	0,22	0,22	0,52	0,77	-
Медијана	8,40	9,04	7,32	6,78	8,15	9,04	
Трећи квартил	36,50	34,93	26,43	21,82	21,78	25,08	+
Задуженост							
Финансирање из дуга (%)							
Први квартил	37,35	36,10	29,20	27,20	22,37	23,89	+
Медијана	71,97	70,93	54,10	53,12	52,84	53,44	
Трећи квартил	99,00	98,77	80,24	82,21	78,72	76,36	-
Властито финансирање (%)							
Први квартил	15,71	17,04	24,31	25,63	22,84	25,83	-
Медијана	40,64	42,16	48,68	49,95	48,20	48,96	
Трећи квартил	70,23	71,39	70,99	72,93	77,63	75,43	+

Извор: (Истраживање аутора)

У наставку рада дата је графичка интерпретација и резултати истраживања.

Графикон 4. Рацио анализа за предузећа привреде Републике Српске по сегментима за период од 2012. до 2013. године. Извор: Истраживање аутора

У периоду 2012–2013. године дошло је до пораста коефицијената ликвидности (убрзане ликвидности и текуће ликвидности) у сегменту малих и средњих предузећа, а до смањења коефицијената ликвидности у сегменту великих предузећа. Уколико анализирамо задуженост привреде Републике Српске кроз коефицијент ратио анализе задужености кроз однос дуга и капитала, у сегменту малих и средњих предузећа дошло је до смањења вриједности коефицијента, док је у случају стратума великих предузећа у првом кварталу дошло до раста са 0,27 на 0,31, док је у трећем кварталу дошло до смањења са 2,9 на 2,87 поређењем кроз 2012 – 2013. годину. По питању солвентности, у сегменту малих предузећа у поређењу по годинама 2012–2013. година у првом кварталу није било промјена вриједности коефицијента солвентности који је износио 1,01. У сегменту средњих предузећа, уколико поредимо трећи квартал 2012. и 2013. године, дошло је до пораста вриједности коефицијента са 3,42 на 3,68. У сегменту великих предузећа у поређењу трећих квартала, дошло је до пада вриједности коефицијента са 4,47 на 4,19. Када је у питању компарација ефикасности 2012. у односу на 2013. годину, можемо констатовати да је у сегменту средњих предузећа дошло до повећања вриједности коефицијента обрта залиха са 18,99 на 21,12. С друге стране, у истом временском периоду у истом сегменту дошло је до повећања вриједности коефицијента обрта добављача са 13,88 на 14,63. По питању кретања приноса, можемо констатовати да је у сегменту малих предузећа у трећем кварталу дошло до повећања стопе приноса на активу са 9,17 на 10,18, док је у стратуму средњих предузећа у истом временском периоду компарације (трећи квартал 2012. у односу на 2013. годину) дошло до пада вриједности стопе приноса на активу са 9,92 на 8,87. У сегменту великих предузећа дошло је до раста стопе приноса на активу у истом истраживачком периоду: са 9,69 на 11,50. Значајно је истаћи чињеницу да су у току обухвата временског периода истраживања задржани трендови и о другим кварталима током периода истраживања (2012–2013). По питању приноса на капитал, у сегменту малих и средњих предузећа, дошло је до пада стопе приноса на капитал у трећем кварталу 2013. године у односу на исти период 2012. године, док је у сегменту великих предузећа дошло до пораста: са 21,78 на 25,08. По питању задужености, у сегменту малих, средњих и великих предузећа, можемо констатовати да је дошло до смањења задужености кроз финансирање из дуга, а до повећања финансирања на бази властитих средстава.

Закључна разматрања

Динамизам друштвеног и пословног окружења, посебно у вријеме кризе, све више актуелизује област конкурентности предузећа и привреде. Уколико привредни систем схватимо као скуп предузећа, можемо рећи да конкурентност привреде зависи од конкурентности самих предузећа која чине дату привреду. Квалитетна анализа финансијске конкурентности ствара полазну основу инвеститорима, креаторима економске политике и доносиоцима пословних одлука о питањима значајним за побољшање њихових пословних позиција. У том циљу јачање опште конкурентности мора бити основна идеја у провођењу економске политике. С обзиром да дату привреду чине предузећа, њихова конкурентност је од круцијалног значаја за конкурентност привреде у цјелини. Неки од најважнијих фактора који утичу на конкурентност су: високи трошкови пословања, велико пореско оптерећење, велики јавни дуг, слаба укупна конкуренција која не подстиче привредне субјекте на иновације и конкурентност, нерегулисан систем заштите околине и управљања отпадом, квалитетна, односно некалитетна саобраћајна инфраструктура, тешкоће у ликвидацији привредних субјеката, неусклађено законодавство, слабости у јавној управи, итд. Ако анализирамо тзв. тврде показатеље конкурентности, можемо видјети да су се у 2012. године, привредна кретања и општи макроекономски амбијент у Републици Српској налазили под утицајем неповољних глобалних економских трендова.

Укупна имовина предузећа Републике Српске у 2013. Износила је 32.462 милиона КМ. Имовина предузећа привреде Републике Српске у 2013. години у односу на 2012. годину се смањила за 5,68%. Укупни остварени пословни приходи у 2013. години износили су 16.900 милиона КМ и мањи су за 1,67% у односу на 2012. годину. У сегменту малих и средњих предузећа у периоду 2012 – 2013. година, дошло је до пада пословних прихода за 4,22%, односно 4,05% респективно. У сегменту великих предузећа у истом периоду остварен је раст од 0,12%. Укупни остварени пословни расходи предузећа привреде Републике Српске у 2013. години износили су 16.451 милиона КМ и мањи су за 2,08% у односу на 2012. годину. Финансијски расходи се нису знатно мијењали у сегменту малих предузећа, док је у сегменту средњих предузећа дошло до пада финансијских расхода за 4,63%, а у сегменту великих предузећа за 2,53%. На крајуведеног истраживања можемо закључити да је финансијска конкурентност предузећа привреде Републике Српске слаба, чиме потврђујемо основну истраживачку хипотезу рада.

Литература

- Bieńkowski, W. (2006). How much are studies of competitiveness worth? Some critical theoretical reflections on the issue. *The Second Economic Forum On, New Europe*, Łańcut, 28-29 April.
- Biggeri, L. (2007). New challenges in the measurement of competitiveness in economic globalisation. Document I/8, преузето 15.4.2015. са http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/conferences/documents/93rd_dgins_conference/SESSION%20I%20DOC%208.PDF.
- Cho, D. S., Moon, H. C. (2000). *From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- Doing Business Report 2014, Washington: The World Bank. Преузето 9.5.2015. са <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16204/19984.pdf?sequence=1>
- Garelli, S. (2004). *Competitiveness of Nations: The Fundamentals*. Lausanne: U: *IMD World Competitiveness Yearbook*.
- Ivanišević, M. (2008). *Poslovne finansije*. Beograd: Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Jakšić, M. (2003). *Razvoj ekonomske misli*. Beograd: Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, (73), 2: 28- 44.
- Lovrinčević, Ž., Mikulić, D. i Rajh, E. (2008). Usporedba metodologija mjerenja konkurentnosti nacionalnog gospodarstva i položaj Hrvatske. *Ekonomski pregled*, (59), 11: 603-645.
- Mikerević, D. (2013). Analiza prinospnog, imovinskog i finansijskog položaja privrede Republike Srpske. U prilagođavanje i/ili predviđanje – uslov opstanka, rasta i razvoja ekonomije (str. 331-348). Banja Luka: Savez računovođa i revizora Republike Srpske.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantages of Nations*. London and Basingstoke: Macmillan.
- Siggel, E. (2006). International Competitiveness and Comparative Advantage: A Survey and a Proposal for Measurement. *Journal of Industry, Competition and Trade*, (6), 2. 137-159.
- Silasi G. et al. (2011). Stages of the Economic Integration and the Level of International Competitiveness Optimization Methods The EU Case. У *The 6th edition of the International Conference, European Integration Realities and Perspectives Proceedings*, (6), (стр. 460-471.) Галати: Danubius University of Galati.
- Toming, K. (2011). *The impact of integration with the European Union on the international competitiveness of the food processing industry in Estonia*. Докторска дисертација, Estonia: Tartu University Press.
- The Global Competitiveness Report 2011–2012, и 2012-2013 Geneva: World Economic Forum, Switzerland 2012 и 2013. Преузето 9.5.2015. са http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Re

port_2011-12.pdf

The Global Competitiveness Report 2013–2014, Geneva: World Economic Forum, Switzerland 2013. Преузето 9.5.2015. са <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2013/12834.pdf>

Thompson, A., Strickland, J. (2003). *Strategic management Concept and Cases*, New York: Mc-Graw Hill/Irwin.